

Зозуляк О.І.

ORCID: 0000-0002-6108-4442

Парута Ю.І.

ORCID: 0000-0001-6260-5329

ПРО ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ УСКЛАДНЕННЯ ПРАВОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ЇХ СТРУКТУРІ

УДК 347.1

Теорія правовідношення у всі часи розвитку правової думки залишається в центрі пильної уваги науковців. Фахівці у сфері теорії права наголошують на тому, що сучасне вчення про правовідносини перебуває на піку свого наукового пізнання, особливо в частині їх внутрішньої структури, а тому удосконалення теорії правовідносин – справа галузевих досліджень.

Справді, тенденції розвитку даного напрямку визначаються передусім галузевими, міжгалузевими та інституційними дослідженнями структури тих чи інших правовідносин, а наукові розвідки в цій сфері відбуваються не в руслі їх зайвої теоретизації, а у практичній площині з урахуванням притаманної правовідносинам динамічності та з урахуванням тенденції до ускладнення внутрішньої структури правовідносин за рахунок ускладнення самих об'єктів цивільного обороту, суб'єктного складу правовідносин та їх змісту.

Слід зауважити, що цивілістична наука не залишається осторонь дослідження вчення про правовідносини, зокрема, ці питання виступають предметом наукового аналізу, однак кількість наукових праць з приводу піднятої проблематики не є значною, а тому можна стверджувати, що аналіз цивільних правовідносин у контексті ускладнення правових зв'язків у їх структурі є таким, що потребує проведення додаткових наукових розвідок.

Загалом вчені-цивілісти підтримують вищезазначені підходи теоретиків права, наголошуючи на потребі інституційного розвитку цього напрямку, а також напрацьовують додаткові напрямки аналізу цивільних правовідносин.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

Серед досягнень науки цивільного права у контексті цивільних правовідносин можна виділити зокрема такі:

- цивільні правовідносин регулюються не тільки нормами цивільного права, а й іншими ненормативними регуляторами (принципи цивільного права, договори, акти локальної правотворчості тощо);

- створення належного підґрунтя для удосконалення принципів цивільного права та цивільного законодавства, на основі яких врегульовуються цивільні правовідносини, відповідно до базових цінностей європейської цивілізації [1];

- наявність кількох конкуруючих підходів до визначення поняття «правовідношення»: матеріального, за яким правовідношення є врегульованим правом фактичне суспільне відношення між особами, формального, відповідно до якого правовідношення є відношенням між правами та обов'язками, а також комплексного, який по суті є поєднанням матеріального та формального підходів [2, с. 100-102; 3, с. 108-112];

- дослідження правової природи прав та правових зв'язків, які складаються у тих чи інших видах цивільних правовідносин;

- детальна характеристика співвідношення між правами та обов'язками у цивільних правовідносинах та пошуку оптимальної моделі кореляції між цими зв'язками;

- всебічне дослідження юридичних фактів як підстав виникнення цивільних правовідносин;

- дослідження проблематики моментів виникнення та припинення цивільних правовідносин;

- дослідження способів захисту цивільних прав та інтересів через призму поєднання у цивільних правовідносинах правових зв'язків різної правової природи.

Безумовно, що кожен із зазначених вище аспектів досліджень цивільних правовідносин є надзвичайно важливим, проте у рамках цієї статті ставимо за мету зосередитись передусім на ролі правових зв'язків при характеристиці того чи іншого цивільного правовідношення. Методологічно правильне розуміння правових зв'язків, які складаються у цивільних правовідносинах дозволить:

- по-перше, обрати та застосувати ті норми цивільного права, які повною мірою відображають і регулюють сутність даного правового зв'язку;
- по-друге, зрозуміти, де йдеться про комплексність регулювання у разі поєднання у цивільних правовідносинах правових зв'язків різної правової природи;
- по-третє, застосувати адекватні способи захисту цивільного права та інтересу у правовідносинах із складними правовими зв'язками.

Крім того, досліджуючи особливості правових зв'язків у цивільних правовідносинах, надзвичайно важливо кристалізувати та відцентрувати основний правовий зв'язок в тому чи іншому правовідношенні та допоміжні, якщо такі мають місце. Потреба виділяти центральні та допоміжні правові зв'язки виникає тоді, коли в одних і тих же правовідносинах поєднуються різні за правовою природою зв'язки і якщо не рухатися в доктринальному аналізі шляхом поділу відповідних зв'язків на головні та допоміжні, складно буде обрати інститут цивільного права, який регулює конкретне правовідношення.

Питання про центральні (основні) та допоміжні правові зв'язки все частіше виступають в центрі наукової уваги. Так, І. В. Спасибо-Фатеева, досліджуючи корпоративні правовідносини, наголошує на тому, що у них поєднуються правовідносини різної правової природи: речової, зобов'язальної, корпоративної. Але, як наголошує вчена, в архітектоніці корпоративних правовідносин, останні набувають пріоритетного значення, вони концентруються навкруг набуття, здійснення та розпорядження корпоративними правами та «пригнічують» інші правовідносини [4, с. 15]. Іншими словами, зв'язок, що носить корпоративну природу у корпоративних відносинах відіграє основне значення. Звісно, наголошує учена, інші правові зв'язки також мають значення, адже є «тими вузловими сегментами решітки цієї архітектоніки, що забезпечують її зв'язок в єдине ціле, проте лише через переломлення на фокусі корпоративних прав» [4, с. 15-16]. Отже, у даному разі наголошується на питанні центрального зв'язку та допоміжних зв'язків у корпоративних правовідносинах, з чим однозначно слід погодитись.

Наведемо інший приклад – відносини щодо науково-інформації як об'єкта цивільних правовідносин. Досліджуючи дану проблематику, Башурин Н. Я. наголошує, що по-перше, науково-технічна інформація є складним об'єктом, оскільки може виступати як об'єктом правовідносин у сфері права інтелектуальної власності, зокрема авторського права, так і об'єктом інформаційних правовідносин, а, по-друге, зважаючи на це, намагається відцентрувати правові зв'язки, які виникають у цих двох випадках. Авторка вказує, що «науково-технічна інформація може містити ознаки об'єкта права інтелектуальної власності основного чи допоміжного значення, що впливає на підбір законодавчих норм, які слід застосовувати (інформаційне законодавство, законодавство у сфері інтелектуальної власності або ж комплексно)» [5, с. 121-124].

Ще один приклад «пересікання» та «перетікання» правових зв'язків, які носять різну правову природу у певних об'єктах цивільного права наводить О. В. Кохановська. Учена аналізує норму цивільного права не тільки в контексті її розуміння як загальнообов'язкового правила поведінки, яке врегульовує майнові та особисті немайнові правовідносини між учасниками цивільних правовідносин, а досліджує її із позицій розуміння як об'єкта цивільних прав, наголошуючи, що на етапі творення норми в процесі законопроектної роботи автори законопроекту наділяються авторським правом щодо цієї норми, але з моменту опублікування закону норма права виступає не тільки об'єктом права інтелектуальної власності, а й виступає інформацією, оскільки характеризується усіма її ознаками, а, отже, виступає і об'єктом інформаційного права і потрапляє під дію інформаційного законодавства [6, с. 150-151].

Отже, при характеристиці норми цивільного права як об'єкта цивільних прав маємо ситуацію, коли у ній одночасно поєднуються характеристики об'єкта права інтелектуальної власності та інформації, що слід враховувати при пошуку правових норм, які будуть регламентувати зазначену сферу відносин.

Схожа проблема постає у розрізі ще однієї ситуації – на стику інститутів особистих немайнових прав та інформаційного права.

Так, зокрема, Д. Д. Луспеник наголошує на тому, що слід розмежовувати «справи про захист гідності, честі та ділової репутації шляхом спростування недостовірної інформації від правовідносин, пов'язаних з інформаційним правом, тобто, коли поширюється інформація, хоча і правдива та така, яка не підлягає спростуванню, проте Конституцією України та іншими законами вона охороняється як конфіденційна.

Якщо фізична особа сама опублікувала (наприклад, в Інтернеті) своє фото, без отримання її згоди використовувати фото не можна, за винятком, якщо вона є публічною особою, для суспільних інтересів, фото у публічному місці тощо. Саме такий підхід до вирішення спорів демонструють як ЄСПЛ, так і ВС, наголошує автор» [7]. З таким підходом безумовно слід погодитись.

Розвиток цифрового середовища обумовлює появу цифрових речей, таких зокрема, як віртуальні активи або ж цифровий контент, які також містять у собі правові зв'язки різної правової природи. Фахівці уже наголошують на тому, що конструкція ч. 5 ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи» побудована за формулою: «право на забезпечений віртуальний актив - право власності» та «право з віртуального активу», зміст якого (та корелюючий обов'язок) визначається правочином, згідно з яким такий віртуальний актив було створено.

Отже, слід погодитися із думкою науковців, що динаміка відносин щодо віртуальних активів може мати вигляд різних зобов'язальних правовідносин. В одних правовідносинах віртуальні активи виступають предметом, в інших - підтвердженням зобов'язального зв'язку між власником віртуального активу та особою, що його створила [8, с. 163].

Про подвійність правової природи йдеться і у відносинах з цифровим контентом, який, як наголошує Н. Ю. Філатова-Білоус, виступає в цивільному обороті і як продукт, що споживається інтернет-користувачами, і як об'єкт права інтелектуальної власності [9, с. 186]. Погоджуючись із вищезазначеними тезами, слід наголосити, що у цифровому середовищі можна прогнозувати появу й інших об'єктів із складною правовою природою, що однозначно відобразиться на особливостях цивільного правовідношення з такими об'єктами.

Варто також наголосити, що певні різновиди цивільних правовідносин мають характерну виключно для них специфіку. Яскравим прикладом у цьому контексті будуть спадкові правовідносини. Дослідники спадкових правовідносин наголошують, що для останніх характерними є певні специфічні риси, так звані «ефекти» спадкового правовідношення. До прикладу, «ефект» повернення до спадкових правовідносин, який має місце при перерозподілі спадщини, коли її уже поділено між спадкоємцями, проте з'являється інший спадкоємець, який також приймає спадщину та відповідно вимагає перерозподілу останньої; ефект анулювання спадкових правовідносин у разі, коли після смерті спадкодавця особа подає заяву про прийняття спадщини, проте згодом з'ясовується відсутність у неї статусу спадкоємця, а тому спадкові правовідносини, які виникли анулюються; ефект усіченого суб'єктного складу, коли носія прав і обов'язків немає, адже виникнення спадкового правовідношення відбувається після смерті спадкодавця [10, с. 56]. Вказані особливості, безумовно, є додатковими чинниками, які будуть визначати динаміку спадкового правовідношення.

Крім того, важливо також наголосити на особливостях проявів пріоритетів у спадковому праві, які, зокрема, застосовується для того, щоб: знайти спосіб вирішення колізії інтересів; визначити правонаступника або ж правову норму, яку слід застосовувати в тому чи іншому разі; використати як передумову закріплення окремого суб'єктивного права [11, с. 102-103]. Справді, пріоритети у спадковому праві, їх значення та особливості реалізації - непересічний фактор при характеристиці спадкового правовідношення. Безумовно, що певні особливості має не тільки спадкове правовідношення, а й інші правовідносини і їх слід досліджувати на інституційному рівні.

Підсумовуючи усе вищенаведене, хочеться наголосити на тому, що попри значні досягнення цивілістики за напрямком вчення про цивільні правовідносини, надзвичайно важливим і тенденційним напрямком розвитку доктринальних підходів виступає дослідження складних правових зв'язків, які несуть різну правову природу із відцентруванням основного правового зв'яз-

ку та додаткових, які є характерними для конкретного цивільного правовідношення.

Окреслений підхід буде корисним при пошуку інституту цивільного права, який регулює відповідні відносини, та дасть змогу вивести вчення про цивільні правовідносини на якісно новий рівень.

1. Харитонов Є.О., Харитонova О. І. DCFR як принципи та цінності європейського права. Часопис цивілістики. 2022. Випуск 45. С. 5-11.
2. Павлюк Н. М. Правова природа та поняття цивільних правовідносин: загальнотеоретичне дослідження. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 100-102.
3. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Регулятивні правовідносини приватноправовий та публічно-правовий виміри: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 404 с.
4. Спасибо-Фатєєва І. В. Архітектоніка корпоративного права. Короткий огляд корпоративного законодавства із зазначенням принципових засад його переформатування. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС. 2021. С. 8-30.
5. Башурин Н. Теоретико-правові аспекти розуміння науково-технічної інформації як об'єкта цивільних правовідносин. Актуальні проблеми правознавства. 2021. № 1 (25). С. 120-126.
6. Кохановська О. В. Цивільно-правова норма як загальнообов'язкове правило поведінки, інформація і результат творчості. Вісник Національної академії правових наук України. 2018. Т. 25. № 2. С. 142-155.
7. Луспенік Д. Д. Захист гідності, честі та ділової репутації у контексті дифамаційного спору: практика Верховного Суду. презентація Вебінар, м. Київ, 21 жовтня 2021 р. <https://uba.ua/documents/events/2021/%D0%9B%D1%83%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE.pdf>
8. Ісаєв А. М. Місце віртуальних активів у системі об'єктів цивільних прав. Нетипові об'єкти : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС, 2022. с. 157-163.
9. Філатова-Білоус Н. Ю. Цифровий контент: поняття, особливості і перспективи правового регулювання. Нетипові об'єкти : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 164-188 с.

10. Печений О.П. Деякі нариси спадкового права. Спадкове право крізь призму судової практики: монографія / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС. 2021. С. 41-57.

11. Крат В. І. Пріоритет у спадковому праві. Спадкове право крізь призму судової практики: монографія / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС. 2021. С. 87-103.

Зозуляк О. І., Парута Ю. І. Про цивільні правовідносини у контексті ускладнення правових зв'язків у їх структурі

У науковій статті досліджується роль правових зв'язків при аналізі цивільних правовідносин. Наголошується на доцільності виокремлення центральних та допоміжних правових зв'язків. Зазначений поділ, на думку авторів, є необхідним у тих правовідносинах, де поєднуються різні за правовою природою зв'язки. Стверджується, що у випадку не здійснення цього поділу може бути складно визначити інститут приватного права, котрий регулюватиме конкретне правовідношення.

Висловлена позиція про те, що питання центральних та допоміжних правових зв'язків прослідковується у корпоративних правовідносинах. Окреслений висновок зроблено на підставі того, що у цих правовідносинах поєднуються різні за правовою природою відносини, зокрема: зобов'язальні, речові, корпоративні, проте зв'язок, що носить корпоративну природу відіграє основне значення.

Автори статті погоджуються із тим, що приклад «пересікання» правових зв'язків, що носять різну правову природу, прослідковується при дослідженні норми цивільного права, як об'єкта цивільних правовідносин. Автори солідаризуються із науковою думкою про те, що на етапі творення правової норми автори законопроекту наділяються авторським правом щодо цієї норми, однак після публікації закону норма права виступає інформацією, а відповідно, є об'єктом інформаційного права. На основі цього зроблено висновок, що у нормі цивільного права одночасно поєднується характеристика об'єкта права інтелектуальної власності та інформації.

Акцентується увага на тому, що цифрові речі, такі як: віртуальні активи та цифровий контент, також, містять у собі правові зв'язки різної правової природи. Окрім того, зроблено припущення, що у цифровому середовищі можна прогнозувати появу й інших об'єктів із складною правовою природою, що однозначно відобразиться на особливостях цивільного правовідношення з такими об'єктами.

Зроблено висновок про подальшу доцільність розвитку доктринальних підходів у напрямку дослідження складних правових зв'язків, які носять різну правову природу із відцентруванням основного правового зв'язку та додаткових, які є характерними для конкретного цивільного правовідношення. Окреслений підхід, на думку авторів, буде корисним при пошуку інституту цивільного права, який регулює відповідні відносини.

Ключові слова: цивільні правовідносини, об'єкти цивільних правовідносин, правовий зв'язок, суб'єктивні цивільні права та обов'язки, корпоративні правовідносини, юридичні факти.

Zozuliak O, Paruta Y. About civil legal relations in the context of the complication of legal relations in their structure

The scientific article examines the role of legal ties in the analysis of civil legal relations. Emphasis is placed on the expediency of distinguishing central and auxiliary legal ties. According to the authors, the specified division is necessary in those legal relationships where connections of different legal natures are combined. It is argued that if this division is not implemented, it may be difficult to determine the institution of private law that will regulate a specific legal relationship.

The position is expressed that the issue of central and subsidiary legal relations is followed in corporate legal relations. The outlined conclusion is made on the basis of the fact that these legal relations combine relations of different legal nature, in particular: binding, property, corporate. However, it is argued that in corporate legal relations, the connection of a corporate nature plays a key role. Of course, the importance of other legal relationships is not denied, however, it is noted that they should be understood through the prism of corporate law.

The authors of the article agree that the example of «intersection» of legal ties of different legal nature is followed when studying the norm of civil law as an object of civil legal relations. The authors are in solidarity with the scientific opinion that at the stage of creating a legal norm, the authors of the draft law are granted copyright. However, after the publication of the law, the rule of law acts as information, and accordingly, is the object of information law. Based on this, it was concluded that the norm of civil law simultaneously combines the characteristics of the object of intellectual property law and information.

Attention is drawn to the fact that digital things, such as: virtual assets and digital content, also contain legal ties of different legal nature. In addition, it is assumed that in the digital environment it is possible to predict the appearance of other objects with a complex legal nature, which will clearly be reflected in the features of the civil legal relationship with such objects.

A conclusion was made about the further expediency of developing doctrinal approaches in the direction of researching complex legal relationships that have a different legal nature with the centering of the main legal relationship and additional ones that are characteristic of a specific civil legal relationship. The outlined approach, according to the authors, will be useful when searching for an institution of civil law that regulates relevant relations.

Keywords: civil legal relations, objects of civil legal relations, legal relationship, legal nature, corporate legal relations, subjective civil rights and obligations, corporate legal relations, legal facts.